

PROGRAMSKA ORIJENTACIJA U KULTURI

● PETAR MILOSAVLJEVIĆ:

Osmačest posleratnih naših godina bilo je kratko vreme da se obeleži epoha u razvoju jedne kulture, jer su te godine morale da proteknut u nejedinstvenom tempu kulturnog razvijanja, da prime raznorazne tendencije i da se suoče sa nebrojenim protivrednostima koje je drustvo u svom revolucionarnom razvoju podnalo. Oružana revolucija je još više nagnala te protivrečnosti, natovarila nam ogromno breme zadatka i obaveza, stavlja u sada pred mnoge otvorene probleme koje smo, hteli ili ne, morali da rešavamo, zadužila nas mnogim poslovima, kojima uvek narotio na kulturnom polju, nismo bili dorasli, niti smo imali dovoljno uslava da ih obavljamo. U ovih osmačest godina koji su protekli takođe u jednom dahu nastavljanja revolucije, nastale kulturne vrednosti i dogadjaji karakteristične su po tome što su plod jednog iznad svega burnog vremena kada se brzo živelio i brzo napredovalo.

Godine su se, međutim, nagodinale; vremena je bilo dosta da stasaju novi mladići i devojke i da izrastu u jednu novu snagu naše kulture. Period je koji se uobičajenim terminološkim ozнакамa zove *posleratni* prošao je, a prošlo je i vreme oprostivih slabosti i opravdanih i nužnih manjkavosti. Naša kultura u ovim šezdesetim godinama nužno ulazi u jedan novi period, kada su pretpostavke i mogućnosti kulturnog razvijanja šire, ali i obaveze i odgovornosti veće i uistorijski sudobnosnije. Revolucionarni put razvijati našeg društva više nego ikad ranije obavezuje danas našu kulturu, pre svega njene mlade noseoice, da se prozme revolucionarnim duhom kojima su u stvaralačkim naporima prožeta naša sredstvena društvena kretanja, da se sa više istorijske svesti odnosi prema svom položaju u savremenom svetu i prema ulozu koju može da igra u njemu; prema sopstvenim delima i poslovima; prema svojoj idejnoj i ideološkoj osnovi; prema izgradnji sveta u kojoj i ona, sa svoje strane, učestvuju.

Vreme je zato da sazri svest o potrebi istorijske percepcije minulog perioda, o potrebi analitičkog pristupa svim onim društvenim, istorijskim i drugim uslovnostima koje su određivale kulturne tendencije i tekovine tog perioda, o potrebi preispitivanja vrednosti, pojave, procesa i ličnosti koje su dominirale u tom vremenском rasponu; vreme je da se sumiraju neki rezultati naših kulturno-umetničkih navora, da se vidi šta je sve u toku poslednjih decenija naša kultura imala da preživi, šta sve da postigne, a šta da zapostavi. Trenutak je, u stvari, da se odnega kompletna svest o savremenim pozicijama naše kulture, da se iskrstilje jasna analitička predstava o njenim pozitivnim doprinosima, da se intimiru zahvatima pojedinačna, svesnom angažovanju subjektivnih kulturno-političkih faktora ili raznim instrumentima kulturne politike, stvoriti jasniji uvid u aktuelne probleme naše kulture, u ono što je na, tokom ovih godina, uspešla ili nije uspešla da ostvari, u njene propuste, mogućnosti, zadatke i obaveze. Da se vidi dokle je u svom razvoju došla naša filozofija, koliko je zaista na nivou naših današnjih potreba, koliko je originalna i sposobna da snade u ovom vremenu, u ovom i ovak-

vom svetu i njegovim protivrednostima; da vidimo kakav je profil naših društvenih i istorijskih nauka uposte, jesu li i koliko prisutne u našem savremenom društvenom životu, da problemi nijnovog razvoja ne budu samo problemi uškog kruga posvećenih koji se njima profesionalno bave, nego i problemi društva kao celine;

da vidimo dokle je došla naša žurnalistika i publicistička; koliko u njoj ima zaostatak starog i konzervativnog trećinu živog pulisiranja našeg socijalističkog organizma; koliko ima neposrednih unosa sa strane i koliko ima pozitivnih doprinosa u izgradnji savremenijeg i idejnog zrelijeg pristupa problemima našega društva i naše svete;

da vidimo šta je naša savremena pedagogija sposobna da odgovori potrebama socijalističkog vaspitanja mladih, gde se ona ka nauka nije snasla i da će sve zavise njeni naučni uspesi i neuspesi, koliko se ona potvrđiva i koliko izverzela u praksi;

da vidimo dokle je naša umetnost došla u svom razvoju; njen odnos prema tradiciji; prema umetnostima drugih naroda; prema raznim naučenim disciplinama; prema društveno-istorijskim i političkim kretanjima; prema uslovnostima danasnjeg razvoja; da vidimo šta je u toj umetnosti ono najnaprednije i najvređnije i u koje možda još nismo dovoljno upućeni, a šta sve preuzele i trivijalno imaju manje otpora u njoj podnošimo;

da vidimo koliko je naša kritička misao sposobna da vrši kritičku misiju u savremenom životu i u savremenim umetničkim i kulturnim zbivanjima;

da vidimo dokle su došle estetika i teorija umetnosti; šta su sve dosad prevladale, postigle i na koje su sve probleme odgovorile, a koja su aktualna teorijska i estetska pitanja ostala nerešena i nedodirnuta;

da vidimo, najzad, i koliko naša kulturna politika u ovom trenutku može da se snade u sklopu svih tih mnogobrojnih, komplikovanih i supitnih zahteva, potreba i obaveza; koliko je puta precutala neke pojave; koliko je davana podstrelka kulturnom životu, umetničkom i naučnom stvaralaštvu, a koliko bi objektivno mogla da daje; koliko bi trebalo još raditi na razradi njenih teorijskih postavki i na izgradnji njene prakse i aktivističkog delovanja;

Da na osnovu svega toga svesti i na papiru, u vidu kulturno-političkih zaključaka, ali i intimnih uobičajenja, izgradimo jednu programsku orijentaciju koja se ne bi bavila zbiru na konzistenciji i planiskom zamislenjem akcija, nego koja bi postala deo sveopštih svesti našeg vremena i naše sredine, koja bi prerasla u svest o nezavrsenim i nezapočetim poslovima, o našim, a još više onima koji dolaze iza nas, prećim obaveza i dužnostiima koje će očekuju. Odnegovati takvu svest znači stvoriti i neke preduslove za dugoročnije i slike progresivno zbivanja u našoj kulturi.

Programska orijentacija u kulturi ne može i ne treba da donosi gotove formule ičudje budućeg kulturnog i umetničkog razvijanja, principske odredbe koje bi spuštale liničnu inicijativu stvaralačkih i ukalupljavalja njihove stvaralačke napore. Takva politika uvek bi bila izložena opasnosti, da i u najboljim namerama, zatvara puteve pravim vrednostima, da se kobno ogreši na stvaralački potencijal ili perspektive same kulture u ime koje nastupa. Kreativ-

nost i aktivizam kulturne politike ogleda se pre svega u njenoj sposobnosti da inicira brži kulturni razvoj, da inicira negovanje zdravog i konstruktivnog kritičkog odnosa prema aktuelnim i dejstvujućim pojavama i vrednostima, da pokreće rešavanje živih i aktuelnih problema, da potpotnaže i omogućuje pojmu i egzistenciju pozitivnih vrednosti, da omogućuje stvaralačku atmosferu, da stvara i izgrađuje kulturne kadrove. Da li će se i kako razvijati redimo teorija književnosti, estetika ili sociologija kulture, ne zavisi više samo od pojedincata, nego i od shvatanja o društvenoj svrshodnosti i potrebi razvoja tih disciplina, od kulturno-političkih uslova i drugih pretpostavki nijnovog razvoja. Kakva će biti stvaralačka atmosfera u jednoj sredini, kakva će se dela u jednom opštem stvaralačkom raspolaženju stvarati, kakvim i kolikim će se stopanija kultura uposte razvijati, u krajnjoj liniji zavisi i od kulturne politike. Ma koliko njenje veze sa stvaralaštvom ne bile neposredne i vidne, one su latentno i posredno uvek prisutne; poričati ili zapostavljati njenu stvaralačku ulogu u kulturnom životu čisti je besmisao.

Kad kažemo *kulturna politika* mi ponakad isuviše pojednostavljujemo taj pojam i izjednačujemo ga sa jednim vidom kulturne politike čiji je najekstremniji i najplastičniji izraz žđanovizam, sa kulturnom politikom koju, u nekim socijalističkim zemljama, vodi jedan uzak kruge idejnih članaca i sveznalica, kojima umetnici i kulturni radnici služe kao medium na koje ta politika treba spojila da deluje. Međutim, postoji i jedno drugačije shvatjanje naše kulturne politike, koja je u skladu sa našom demokratičkom političkom praksom, sa socijalističkim i demokratskim intencijama našeg društvenog sistema. To je politika demokratizacije kulture, gde se politika više ne javlja samo kao spoljni sila koja je po prirodi stralačkog monarkizmu nego sve više kao sredstvo borbe samih kulturnih radnika za razvoj kulture i za razvijanje kulturnih vrednosti. Od sile koja se najčešće okreće protiv stvaralaštva, ona se u svojoj socijalističkoj demokratskoj primeni (u duhu Programa SKJ i novog Ustava) pretvara u sredstvo i oružje samih stvaralača; od prakse koja je često gušila i onemogućivala stvaralaštvo, postaje praksa koja sve više intenzivira stvaralački život i humanizira i sve osnovne pretpostavke. Otdala stran od kulturne politike kao birokratske presjece uime dogmi i viših ciljeva, ne smi nikako da putine potrebu za kulturnom politikom kao stvaralačkom aktivizmom koja ima za cilj da se aktivno uključi u stvaralački život umetnika i kulturnih radnika, ne kao sile odzgo ili sa strane, nego kao jedan od neophodnih instrumenata koji treba da omogući pravu stvaralačku atmosferu i da daje podstrek stvaralaštvu. Težnja za elinišmanjem politike, za kulturnog života, da će pate neki kulturni radnici i umetnici, u stvari je praktično omogućavanje jedne loše i stetne administrativne-kulturne politike sa kojom smo i mi imali negativnih iskustava. Ostala stvaralačka i kulturnih radnika zavisi, hoće li oni prihvati da se i politički, a ne samo umetnički, angažuju za najnaprednije stavove i shvatjanja ili će preostati da se vlađajući učesni ili stvaralačka atmosfera razvijaju stilnojno ili bez njihovog aktivnog udelu.

Na osnovu svega toga svesti i na papiru, u vidu kulturno-političkih zaključaka, ali i intimnih uobičajenja, izgradimo jednu programsku orijentaciju koja se ne bi bavila zbiru na konzistenciji i planiskom zamislenjem akcija, nego koja bi postala deo sveopštih svesti našeg vremena i naše sredine, koja bi prerasla u svest o nezavrsenim i nezapočetim poslovima, o našim, a još više onima koji dolaze iza nas, prećim obaveza i dužnostiima koje će očekuju. Odnegovati takvu svest znači stvoriti i neke preduslove za dugoročnije i slike progresivno zbivanja u našoj kulturi. Programska orijentacija u kulturi ne može i ne treba da donosi gotove formule ičudje budućeg kulturnog i umetničkog razvijanja, principske odredbe koje bi spuštale liničnu inicijativu stvaralačkih i ukalupljavalja njihove stvaralačke napore. Takva politika uvek bi bila izložena opasnosti, da i u najboljim namerama, zatvara puteve pravim vrednostima, da se kobno ogreši na stvaralački potencijal ili perspektive same kulture u ime koje nastupa. Kreativ-

● TARAS KERMAUNER:

Izlaganje druga Milosavljevića me oduseviš Treba da se svi s njim složimo. Ali ovaj referat je lep primer, Šta nije kultura, a Šta jeste politika. Politika u kulturi — to je opšte razdvajanje Šta sve treba, a kultura je konkretni rad, konkretna, analiza, koja istorijski analizira raskorak između stvarnosti i deklaracija. Taj vid politike nepotrebam je, jer to, Šta sve treba učiniti, svi mi, kulturni radnici, koji konkretno radimo, prilično dobro znamo...

● PETAR MILOSAVLJEVIĆ:

Ne znam Šta sad treba da vam odgovori. Govorio sam o jednoj sasvim konkretnoj akciji u kulturi koju treba započeti...

● TARAS KERMAUNER:

Treba kazati Šta je stvarno bila kulturna politika a ne Šta je trebala da bude. Smisao našeg skupa je u tome, da na bazi istorijske analize ustanovimo odnos između politike i kulture a ne da upoštavamo stvari toliko da na kraju krajeva idemo kući sa istim opštima mišljenjima i stavovima koje smo imali i pre toga.

Ja sam pravio jednu istorijsku analizu o posleratnoj slovenackoj kulturnoj politici, i onda je uporedio sa povezijom, koja

je za to vreme izšla. Kulturna politika je bila uvek protiv onoga što je bilo novo. Ipak je posle, kad se to novo afirmiša, kulturna politika pristala na to — sad već stano, novo i opet se borila protiv novog. Iako je posle ipak, ali za dobrovanje pravilnog zaključka bilo je potrebno da konkretno analiziramo i druga područja kulture i kavak je odnos imala prema njima kulturna politika. Jedini put je istorijska analiza.

Bez nje ostajemo u vazduhu.

● DUSAN MAKAVEJEV:

Podsećam na Miročev zaključak da sami stvaraoči treba da budu nosoci **potpune odgovornosti** za kulturnu politiku. Mislim da je to dobra orijentacija i da u tom pravcu dalje treba voditi diskusiju.

Heo bih, u svojoj reči prvo da vas upoznam sa jednom našom narodnom priloom koja se zove Priča o ljudskom oku.

Mali kontakt s našom kulturnom tradicijom neće biti na odmet ovakvom skupu. Bio car Aleksandro po belom svetu, obješao i tamni vilajet, bio i u raju i vratio se:

„Sad se okupe oko njega svi starci države njegove, a on sve isprša Šta je doživio i spomenu im i to da je vido raj i da je dobio od svetog Petra kutijicu u kojoj je ljudsko oko. Tako im dove u riječi i car zaželi da vidi koliko teži, to malo ljudsko oko te ga metnu na jedne male te razrije. Kad al' tamo, oko ne moguše da iz-

mjer, jer je prevagalo sve njihove uteze. Donesoše veće terazije, na kojima se može izvagnuti dvadeset oka, ali onko je i od toga bilo teže. Donesoše još veće, i opet veće, dok nestade više terazije na kojima bi se moglo izmeriti malo ljudsko oko. Cudi se car, čude se svi starci kako može to biti: taká malena stvarčica pa tako teška! Dok će jedan starac zamoliti cara da on svi izvagne oko, jer on u to ne može vjerovati. On na to uzme najmanje terazije, metnu oko na jeden stranu i pospe ga ma lo izmedu prsti zemljom, a na drugu stranu metnu najmanje uteze. I gle čuda: utezi prevagnuće oko, kojega malo čas ne može goše izvagnuti i na načinje vagama; a starac kaže: „Tako je ljudsko oko: ono je dole gleda i dok se ne pospe crnom zemljom tako teško da ga i naјveće terazije ne mogu izvagnuti, jer ono što god vidi hoće da bude njegovo; ali čim se pospe s malo zemlje, ono je slabo, lagano je, i da de se izvagnuti kao i ostale stvari.“

Kad sam našao na ovu narodnu priču kako sam se uzbudio jer sam osjetio da yrlo duboko objašnjava razloge umetničkog stvaranja pa i razloge zbog kojih ovo nalazi na takoj jake optore. Oko koje gleda, oko koje vidi svet, teže je od itegca na svezu. Istina koju je sagledao tako je prene razila legendarnog kralja Edipa da je odmah sebi iskopao oči! Svako novo otvaranje očiju, svaka nova istina koju donose neko delo zahteva, i postiže, sobom, promenu društvenih odnosa. Svaka nova istina stvara nove nemire, postavlja nove zahteve, pomera odnose.

